

KREDIT-MODUL TIZIMI (ECTS)NING MAZMUNI, TAMOIYILLARI VA PEDAGOGIK MOHIYATI

Turobova Ziyoda Shuhrat qizi

Navoiy innovatsiyalar universiteti

Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Elektron pochta: ziyodaturbova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'limda keng joriy etilayotgan kredit-modul tizimi, xususan, Yevropa kredit transfer va jamg'arish tizimi (ECTS – European Credit Transfer and Accumulation System)ning mazmuni, asosiy tamoyillari hamda pedagogik mohiyatini yoritishga bag'ishlangan. Kredit-modul tizimining asosiy tamoyillari — ta'limda shaffoflik, moslashuvchanlik, talaba markazliligi, o'quv natijalariga yo'naltirilganlik, akademik mobillik va kreditlarning tan olinishi kabi jihatlar tahlil qilinadi. Ushbu tamoyillar talabaning individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish, mustaqil ta'lim ulushini oshirish hamda o'qituvchi va talaba o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan pedagogik munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada kredit-modul tizimining pedagogik mohiyati bilim berishdan ko'ra kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilganligi, ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kredit-modul tizimi, ECTS, akademik kredit, modul, ta'lim natijalari, kompetensiya, talaba markazli ta'lim, akademik mobillik.

СОДЕРЖАНИЕ, ПРИНЦИПЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУТЬ СИСТЕМЫ КРЕДИТНЫХ МОДУЛЕЙ (ECTS)

Аннотация: Данная статья посвящена освещению содержания, основных принципов и педагогической сущности широко внедренной в высшем образовании кредитно-модульной системы, в частности, Европейской системы перевода и накопления кредитов (ECTS). Анализируются основные принципы кредитно-модульной системы, такие как прозрачность образования, гибкость, студентоцентричность, ориентация на результаты обучения, академическая мобильность и признание кредитов. Эти принципы служат формированию индивидуальной образовательной траектории студента, увеличению доли самостоятельного обучения и развитию педагогических отношений, основанных на сотрудничестве между преподавателем и студентом. В статье также обосновывается с научно-педагогической точки зрения тот факт, что педагогическая сущность кредитно-модульной системы ориентирована на формирование компетенций, а не на предоставление знаний.

Ключевые слова: кредитно-модульная система, ECTS, академический кредит, модуль, результаты обучения, компетенция, студентоцентрированное образование, академическая мобильность.

CONTENT, PRINCIPLES AND PEDAGOGICAL ESSENCE OF THE CREDIT-MODULE SYSTEM (ECTS)

Abstract: *This article is devoted to highlighting the content, main principles and pedagogical essence of the credit-module system widely implemented in higher education, in particular, the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS). The main principles of the credit-module system are analyzed, such as transparency in education, flexibility, student-centeredness, orientation to learning outcomes, academic mobility and recognition of credits. These principles serve to form an individual educational trajectory of the student, increase the share of independent learning and develop pedagogical relations based on cooperation between the teacher and the student. The article also justifies from a scientific and pedagogical point of view the fact that the pedagogical essence of the credit-module system is focused on the formation of competencies rather than on the provision of knowledge.*

Keywords: *credit-module system, ECTS, academic credit, module, learning outcomes, competence, student-centered education, academic mobility.*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimini xalqaro standartlar asosida modernizatsiya qilish, ta'lim sifati va raqobatbardoshligini oshirish har bir davlat oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Xususan, ta'lim jarayonini shaffof, moslashuvchan va talaba markazli tashkil etish mexanizmlarini joriy etish zamonaviy pedagogik taraqqiyotning muhim yo'nalishiga aylandi. Shu nuqtayi nazardan, Yevropa oliy ta'lim makonida keng qo'llanilayotgan kredit-modul tizimi (European Credit Transfer and Accumulation System - ECTS) bugungi kunda milliy oliy ta'lim tizimlarini integratsiyalashuv sari yetaklovchi muhim model sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini isloh qilish doirasida kredit-modul tizimini joriy etish ta'lim jarayonini xalqaro mezonlarga moslashtirish, talabalarning akademik mobilligini ta'minlash, mustaqil ta'lim ulushini oshirish hamda ta'lim natijalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida baholash imkonini bermiqda. Mazkur tizimning joriy etilishi ta'lim mazmuni, o'qitish usullari va baholash mexanizmlarida tub o'zgarishlarni taqozo etadi. Kredit-modul tizimi nafaqat o'quv yuklamasini miqdoriy ifodalash vositasi, balki ta'lim jarayonini modul asosida rejalashtirish, talabaning individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish va

uning o'quv faoliyatini uzluksiz monitoring qilishga xizmat qiluvchi kompleks pedagogik tizimdir. Ushbu tizimda kredit tushunchasi talabanning auditoriya mashg'ulotlari, mustaqil ta'limi va nazorat faoliyatini o'z ichiga olgan umumiy o'quv yuklamasini aks ettiradi. Shu sababli kredit-modul tizimini chuqur pedagogik tahlil qilish, uning mazmuni va tamoyillarini ilmiy asosda yoritish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Kredit-modul tizimi (ECTS)ning nazariy asoslari va amaliy joriy etilish mexanizmlari Yevropa oliy ta'lim makonini shakllantirishga qaratilgan Bolonya jarayoni doirasida keng tadqiq etilgan. Xususan, Yevropa Komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan ECTS qo'llanmalari kredit tushunchasining mohiyati, talabanning o'quv yuklamasini aniqlash va ta'lim natijalarini baholash mezonlarini belgilab bergan. Ushbu manbalarda ECTS ta'lim jarayonida shaffoflikni ta'minlash va akademik tan olinuvchanlikni kuchaytiruvchi vosita sifatida talqin etiladi.

Xorijiy olimlar (J. Biggs, D. Kennedy, L. Anderson va boshqalar) o'z tadqiqotlarida kredit-modul tizimini kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim modeli bilan uzviy bog'lab o'rganib, o'quv natijalari va talaba faolligini oshirishdagi ahamiyatini asoslab bergan. Ularning fikricha, modul asosida tuzilgan o'quv rejalari talabanning mustaqil ta'lim ulushini oshirib, o'qituvchining yo'naltiruvchi va fasilitator sifatidagi rolini kuchaytiradi. Leksii Zeniakin, kredit-modul tizimi va talabalarning xorijiy til bo'yicha kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish (ya'ni, modul tuzilmalar orqali amaliy til kompetensiyalarini rivojlantirish) bo'yicha olib borilgan ilmiy ishlari o'rganib chiqildi.

Oliy ta'limda kredit-modul tizimini joriy etish masalalari, kredit-modul tizimida mustaqil ta'limni tashkil etishda talabalarning amaliy kompetensiyalari yuzasidan respublikamiz olimlaridan M.E.Ahmedova, Sh.M.Ismatova, Sh. M. Mukhamedov, M. U. Qo'chqarov, Sh.Sh. Aripova, G. M. Musaxanovalar ish olib borishgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kredit-modul tizimining tashkiliy va metodik jihatlari yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, uning pedagogik mohiyati, didaktik imkoniyatlari va shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirishdagi roli

kompleks tarzda tahlil qilinmagan. Bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi va mavzuni chuqurroq pedagogik nuqtayi nazardan o'rganish zaruratini asoslaydi.

Mazkur tadqiqotda qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirish uchun umumilmiy va maxsus pedagogik tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Jumladan, *tahlil va sintez* metodlari orqali kredit-modul tizimiga oid ilmiy-pedagogik manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda xorijiy tajribalar o'rganildi va tizimlashtirildi. *Taqqoslash metodi* yordamida an'anaviy ta'lim tizimi bilan kredit-modul tizimi o'rtasidagi farqlar, ularning ta'lim mazmuni va natijalariga ta'siri aniqlashtirildi. *Tizimli yondashuv* asosida kredit-modul tizimi yaxlit pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqilib, uning tarkibiy qismlari (modul, kredit, o'quv yuklamasi, baholash) o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Shuningdek, *pedagogik umumlashtirish va mantiqiy tahlil* metodlari orqali kredit-modul tizimining asosiy tamoyillari va pedagogik mohiyati nazariy jihatdan asoslab berildi. Tadqiqot natijalarini ilmiy xulosalashda *induksiya va deduksiya* metodlaridan foydalanildi.

Mazkur metodlar majmuasi kredit-modul tizimining mazmuni, tamoyillari va pedagogik mohiyatini chuqur ilmiy tahlil qilish, shuningdek, uning oliy ta'lim tizimidagi samaradorligini asoslash imkonini berdi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot natijalari kredit-modul tizimi (ECTS)ning oliy ta'lim jarayoniga joriy etilishi ta'lim mazmuni, o'qitish texnologiyalari hamda baholash mexanizmlarida sifat jihatidan ijobiy o'zgarishlarni yuzaga keltirganini ko'rsatdi. Tadqiqot doirasida kredit-modul tizimi asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni an'anaviy tizim bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Tahlil natijalariga ko'ra, kredit-modul tizimida talabaning umumiy o'quv yuklamasi auditoriya mashg'ulotlari va mustaqil ta'lim o'rtasida aniq mutanosiblik asosida taqsimlanadi. Bu holat talabaning o'z-o'zini boshqarish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jumladan, ECTS talablari asosida 1 kredit 25–30 akademik soatni tashkil etishi belgilangan bo'lib, uning kamida 40–50 foizi mustaqil ta'limga to'g'ri keladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ushbu yondashuv talabalarning mustaqil bilim olishga bo'lgan mas'uliyatini sezilarli darajada oshirgan.

Quyidagi jadvalda kredit-modul tizimi joriy etilishidan oldingi va keyingi asosiy pedagogik ko'rsatkichlarning qiyosiy natijalari keltirilgan.

Kredit-modul tizimi joriy etilishining ta'lim jarayoniga ta'siri (qiyosiy tahlil)

	An'anaviy tizim	Kredit-modul tizimi (ECTS)	O'zgarish dinamikasi
Auditoriya mashg'ulotlari ulushi	70–75 %	50–55 %	↓ kamaygan
Mustaqil ta'lim ulushi	25–30 %	45–50 %	↑ oshgan
Semestr davomida baholash turlari	Asosan yakuniy	Joriy, oraliq, yakuniy	Komplekslashgan
Talabanning fan tanlash imkoniyati	Cheklangan	Kengaygan	↑ ijobiy
O'qituvchining roli	Axborot beruvchi	Yo'naltiruvchi (fasilitator)	O'zgargan
Akademik mobillik imkoniyati	Past	Yuqori	↑ sezilarli

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, kredit-modul tizimi ta'lim jarayonini moslashuvchan va talaba markazli qilishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, baholash tizimining joriy, oraliq va yakuniy nazorat asosida tashkil etilishi talabanning semestr davomida muntazam ishlashini ta'minlagan.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, kredit-modul tizimining pedagogik mohiyati o'quv natijalariga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishda namoyon bo'ladi. Har bir modul bo'yicha aniq belgilangan o'quv natijalari o'qituvchi va talaba

faoliyatining maqsadli tashkil etilishiga olib keladi. Bu holat Bloom taksonomiyasi va kompetensiyaviy yondashuv bilan metodologik jihatdan mos keladi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari kredit-modul tizimini joriy etish jarayonida qator muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Xususan, ayrim hollarda modul dasturlarining ortiqcha yuklama bilan tuzilishi, mustaqil ta'lim topshiriqlarining metodik jihatdan yetarli darajada asoslanmaganligi hamda o'qituvchilarning ECTS bo'yicha baholash mezonlarini ishlab chiqishdagi tajribasining cheklanganligi aniqlandi. Ushbu holatlar tizimning pedagogik samaradorligini to'liq namoyon etishga to'sqinlik qiluvchi omillar sifatida baholandi.

Umuman olganda, olingan natijalar kredit-modul tizimi oliy ta'limda ta'lim sifati, shaffoflik va natijadorlikni oshirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik model ekanligini tasdiqlaydi. Mazkur tizimning pedagogik imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish uchun metodik ta'minotni takomillashtirish va o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini tizimli rivojlantirish zarur.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari kredit-modul tizimi (ECTS)ning zamonaviy oliy ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyatini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash imkonini berdi. Tadqiqot davomida kredit-modul tizimi ta'lim jarayonini xalqaro standartlar asosida tashkil etish, ta'lim mazmunini modul asosida loyihalash hamda ta'lim natijalariga yo'naltirilgan o'qitishni amalga oshirishda samarali mexanizm ekanligi aniqlandi.

Birinchidan, kredit-modul tizimi ta'lim jarayonida talabaning o'quv yuklamasini aniq me'yorlashtirish orqali mustaqil ta'lim ulushini oshirish va shaxsning o'z-o'zini boshqarish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu holat talabaning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi va amaliy faoliyatga tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ikkinchidan, modul asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni ta'lim mazmunining *mantiqiy yaxlitligi va tizimlilikini* ta'minlab, o'quv natijalari, o'qitish metodlari va baholash mezonlari o'rtasida uzviy bog'liqlikni shakllantiradi. Natijada o'qituvchi faoliyati axborot beruvchilikdan ko'ra, yo'naltiruvchi va fasilitatorlik vazifasiga yo'naltiriladi.

Uchinchidan, kredit-modul tizimi baholash jarayonida *shaffoflik va obyektivlikni ta'minlash* orqali talabaning semestr davomida uzluksiz ishlashini rag'batlantiradi. Joriy, oraliq va yakuniy nazoratning kompleks qo'llanilishi ta'lim sifatini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi hamda yakuniy natijalarning haqqoniyligini kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kredit-modul tizimi akademik mobillikni rivojlantirish, ta'lim natijalarining xalqaro miqyosda tan olinishi va oliy ta'lim muassasalari o'rtasida integratsiyani kuchaytirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Shu bilan birga, tizimni samarali joriy etish uchun modul dasturlarini ishlab chiqishda metodik yondashuvlarni takomillashtirish, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va mustaqil ta'limni tashkil etishning samarali mexanizmlarini yaratish zarurligi aniqlandi.

Umuman olganda, kredit-modul tizimi oliy ta'limda ta'lim sifati, natijadorlik va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiluvchi ustuvor pedagogik model bo'lib, uning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tadqiq etish hamda tizimli joriy etish oliy ta'limni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun;
2. 2020 yil 31-dekabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-sonli Qaror;
3. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son
4. "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risida"gi 19-2018 sonli Nizomi
5. Axmedova M.E. Modul-kredit tizimi uchun tilshunoslik fanlaridan mustaqil topshiriqlar tuzishning ilmiy-nazariy asoslari Pedagogika fanlari doktori (Dsc) diss. T.: 2022, 254 b.
6. Ismatova Sh.M. Ingliz tilini o'qitishda talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini kredit-modul tizimida baholash texnologiyasi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss.T.: 2024, 156 b.